

חסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא הפרשה בעיון בהלכה באגדה ובסוסר

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

לפרש ואסר לנו את הארוסות, ועוד שאפילו חופה דאורייתא כיון שהחופה והקידושין אינן נעשין בבת אחת וחצי המצוה נעשית בקידושין הוצרך לברך עליהם מקדש ישראל, שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ואילו היתה החופה נעשית עכשיו היו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על הקידושין והחופה כמו שמברכין על השחיטה, ועכשיו לא היו יכולים לברך אשר קדשנו על הקידושין ועל החופה שהרי אין החופה נעשית עכשיו ולא היו יכולים לומר אשר קדשנו על הקידושין שלא מצינו שיברך אדם על מצוה שאין עשייה זו גמר מלאכתה, לפיכך הוצרכו לברך אשר קדשנו על העריות והתיר לנו האחרות שקדושין תופסין בהם והודיעו שהן אסורות אלא על ידי חופה וקידושין שנמצא כמי שמברך על קדושתן של ישראל ודמיו לקדושת אבותינו בגמ' (פסחים ק"ז ב') שמברכין אשר בחר בישראל וקדשם בקדושת שבת ולא על איסור שבת אף זו על שבחר בישראל שקדשם באסור להן ובמותר להן ע"ל.

ה] מהות הקידושין שאוסר אותה על כולם. בגמ' קידושין דף ב ע"ב דאסר לה אכולי עלמא כהקדש. ובספר ליקוטי יהודה (סדר אירוסין ונישואין) הביא מאדמו"ר האמרי אמת ז"ל מגור הטעם שברכת אירוסין בעי עשרה, מפני שקידושין הוא כהקדש, וכדאמרין הכא שאסר לה אכולי עלמא כהקדש, והקדש בעי עשרה (סנהדרין ט"ו ע"א), לכן קידושין בעי נמי עשרה. **המהרש"ם** (ח"ח סי' רפ"ו) תמה דכיון דכל ענין קידושין משום דשויה אכולי עלמא כהקדש, א"כ אמאי לא יועיל שאלה והיתר חכם על הקידושין. ותירץ דמכיון דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש כדת משה וישראל הוי כנודר על דעת רבים. אלא דהעיר ע"ז לפי מש"כ הפני יהושע (גיטין ל"ו) דנדר על דעת רבים מה"ת יש לו התרה דלפ"ד הדר קושיא לדוכתה. ותירץ דכמו דקיי"ל בהקדש דבאתי ליד גזבר אין לו התרה משום דלא אתי דיבור ומבטל מעשה, ה"נ קידושין אשה הרי הוי מעשה שקידש את האשה ולא אתי דיבור [התרה] ומבטל מעשה. עוד תירץ דבאמת הוי גם קנין וגם הקדש וכדמבואר בתוס' לקמן (ז א) דבלשון מאורסת לא הוי

ברכת המצוה דאירוסין לאו מצוה הן ואינם כתובים בלשון ציווי אלא התורה משמיענו דין האירוסין והאישות ע"ש, והחינוך במצוה תקנ"ב ובסמ"ג במ"ע מ"ח כתבו אף הם דקידושי אשה מצות עשה הם וכשיטת הרמב"ם ע"ש.

ג] ברכת שהחיינו בקידושין. הנה בשו"ת מהר"ק סימן קכח (ב) שהחיינו... שרצה הוא ליישב המנהג שלא לברך שהחיינו על בטול חמץ יצטרך גם כן ליישב המנהג שלא לברך על קדושי אשה או נשואיה. ויעוין בש"ך יורה דעה סימן כח ס"ק ה ש"כ ומצאתי ברוקח סימן שע"א שכתב בשם ריב"ק משפירא כל מצוה שעל האדם לעשות ולא עשאה ומתחנך לכתחלה צריך לברך שהחיינו והביא ראיה מדאמרין במנחות (דף ע"ה) היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר שהחיינו שנתחנך לעבודת הזמן עכ"ל ואפשר ע"ז סמכו לברך בכסוי אבל צ"ע לפ"ז אמאי לא מברכין בציצית ותפילין ושאר מצות שמתחנכים בהו **וכן אין מברכין שהחיינו על קדושי אשה או נשואיה** כמ"ש מהר"ק שורש קכ"ח וכן על מזוזה כדלקמן ר"ס רפ"ט אלא ע"כ ס"ל דאפילו במצוה שמתחנכים בה אין מברכין שהחיינו כל שאין זמנה קבוע. ובגליון מהרש"א שם אין מברכין שהחיינו על קדושי אשה. וכ' דעל קידושין י"ל דעל הכשר מצוה לא תקנו שהחיינו והרי אם אין דעתו לבא עליה או מי שאינו יכול להוליד ואינו רוצה לבעול אותה אינו מצוה לקדש. (אלא שצ"ע לפי הראשונים שסוברים שקידושין הוה מצוה בפנ"ע, וכן הוא דעת הרמב"ם במשנה תורה שליקוחין אלו מצות עשה של תורה הן).

ד] נוסח ברכת המצוה דקידושין. כתב הרמב"ן כתובות דף ז עמוד ב, וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות. יש לשאול היכן מצינו ברכה כגון זו שמברכין על מה שאסר לנו הש"ת והלא אין אדם מברך שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט, ועוד מה ענין העריות לכאן, ועוד שעכשיו אינה ניתרת לו ולמה יברך, ואפשר מפני שהקידושין דבר תורה והחופה לארוסה מדברי סופרים הוצרך לברך על הקידושין שהקב"ה קדש את ישראל בקדושת קידושין ואסר להם העריות שאין הקידושין תופסין בהם, ואם יברך מקדש ישראל על ידי קידושין השומע סבור שהארוסה מותרת לו לארוס לפיכך הוצרכו

א] מקור העניין. בפרשתנו פ' כי תצא (כב, יג) כ' יקח איש אשה וגו'. אמנם הדרשות לכאורה הוא מלהלן שם, (כד, א) כ' יקח איש אשה ובעלה. **וחז"ל דרשו מפסוק זה כמה וכמה הלכות חשובות בעניני קידושין,** (א) כי יקח - [תניא, מניין שכשם שאשה נקנית בביאה כך נקנית בהערה, ת"ל כי יקח] ואתיא קיחה קיחה מחייבי כריתות [יבמות נ"ה ב']. ב. כי יקח - אין קיחה אלא בכסף, וכן הוא אומר (ר"פ חיי) נתתי כסף השדה קח ממני, מכאן לאשה שנקנית בכסף [קדושין ד' ב']. ג. כי יקח - נתנה היא לו וקדשתו לא הוי קדושין, דכתיב כי יקח ולא כי תקח [שם שם]: ד. כי יקח - תניא האומר לאשה הריני אישך הריני בעלך הריני ארוסך אין כאן בית מיחוש, מאי טעמא, דכתיב כי יקח ולא שיקח את עצמו [קדושין ו' א']: ה. כי יקח - תניא, האומר לאשה הרי את לקוחתי מקודשת, דכתיב כי יקח איש אשה [שם שם]: ו. כי יקח - תניא, כיצד אשה נקנית בשטר, כתב לו בתך מקודשת לי הרי זו מקודשת, ואף על פי דבשטרי זבני המוכר כותב שדי מכורה לך, שאני הכא דכתיב כי יקח איש, בבעל תלי רחמנא [שם ט' א']: ז. כי יקח איש - הקטן אין קדושו קדושין, מאי טעמא, כי יקח איש כתיב [כתובות ע"ג ב' ברש"י]: ח. כי יקח איש אשה - תניא, רבי שמעון אומר, מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזר על אשה ואין דרכה של אשה לחזר על איש [קדושין ב' ב']: ט. אשה - אמר רבא, האומר לאשה חציך מקודשת לי אינה מקודשת, מאי טעמא, אשה אמר רחמנא ולא חצי אשה [קדושין ז' א']: י. ובעלה - תניא, האשה נקנית בביאה, דכתיב כי יקח איש אשה ובעלה, מלמד שנקנית בביאה [שם ד' ב']:

ב] האם קידושין זה מצוה. נחלקו הראשונים בקידושי אשה אם מצוה הם או דין בלבד. דעת הרמב"ם (בסהמ"צ מ"ע ר"ג) דהוי מצות עשה "שצונו לבעול בקידושין" וכ"כ בפרק א' מאישות הלכה א' - ב' ולשיטתו הלך בפ"ג הלכה כ"ג דברכת אירוסין ברכת המצוה היא. אבל הרא"ש כתב בפרק קמא דכתובות סי' י"ב ובתוספותיו שם דף ז' דאין ברכת אירוסין

קידושין

הרמב"ם בתחילת הלכות אישות כותב: 'קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו... ותהיה לו לאשה כיוון שניתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחילה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה'.

במתן תורה התחדש דין של 'קניין' בקידושין. הגמרא לומדת את זה מהפסוק 'כי יקח איש אשה'. ממשיך הרמב"ם וכותב 'וליקוחין אלו מצוות עשה הם'. מעשה לקיחת האשה או יותר נכון קניית האשה הוא מצווה מדאורייתא. וממשיך הרמב"ם וכותב 'וכיוון שנקנית האשה ונעשית מקודשת' היא נעשית אשת איש ואם רצה לגרשה צריכה גט. הקניין באישות יוצר קידושין.

הפרק הראשון במסכת קידושין נקרא 'האשה נקנית' והפרק השני נקרא 'האיש מקדש'. שואלת הגמרא 'מאי שנא האשה נקנית' מדוע כאן זה נקרא קניין 'ומאי שנא התם האיש מקדש' שם זה נקרא קידושין? מתרצת הגמרא שאמנם היה צריך להיכתב האשה מתקדשת ורק מפני שהמשנה ממשיכה ושונה את הדרכים בהם מקדשים אשה ואחד מהם זה כסף וכיוון שבקידושין נאמר 'כי יקח' ולגבי קניין כסף אצל עפרון החיתי נאמר 'נתתי כסף השדה קח ממני' ואחרי שאברהם נתן את הכסף נקרא הדבר קניין שנאמר 'השדה אשר קנה אברהם' 'גמרינן גזרה שווה קיחה קיחה' ממנה נלמד שמעשה קידושין נקרא קניין.

אך באמת למסקנת הגמרא שם יש הבדל בין לישנא דאורייתא שהוא קניין לבין לישנא דרבנן שהוא קידושין. התורה קוראת לנישואין לקיחה מלשון קניין ורבנן קוראים לזה קידושין מלשון קדושה, הקדש. כמו שהגמרא אומרת שם 'דאסר לה אכולי עלמא כהקדש'. בקידושין נעשית האשה אשת איש ונאסרת על כל העולם ומעתה היא מיוחדת ומזומנת לבעלה בלבד. עד כדי כך שהגמרא רצתה לדמות מקדש חצי אישה למקדש חצי בהמה וכמו שבהקדש מתפשטת הקדושה בכל הבהמה כך באשה יתפשטו הקידושין בכלה.

שינוי הלשונות בין האיש לאשה מלמדנו שעל האיש לראות במעשה הנישואין מעשה של קדושה שהרי האישה מצילה אותו מהחטא היא נותנת לו חיי קדושה. על האשה לראות בזה מצב של נקנית כי עליה להרגיש עצמה מתבטלת כלפי הבעל כ'אשה כשרה העושה רצון בעלה' ושניהם ביחד עושים מעשה קידושין.

הקמת בית יהודי היא הקמת מקום להשראת השכינה. במעשה קידושין מציבים בני הזוג את היסודות ליבית נאמן בישראל' אותו הם מקימים בקדושה ובטהרה להיות מקום בו תשרה השכינה 'איש ואשה שכינה ביניהם'.

המדרש מביא: שאלה היא מטרוניתא את רבי יוסי בר חלפתא: לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו? אמר לה: לששת ימים. אמרה לו: ומאותה שעה ועד עכשיו מה הוא עושה? אמר לה: יושב ומזווג זיווגים בת פלוני לפלוני'.

צריך להבין, מה השאלה מה הקב"ה עושה מאז בריאת העולם? הרי הקב"ה משגיח על עולמו בהשגחה כללית ובהשגחה פרטית. אלא השאלה הייתה מה הקב"ה עושה בענייני בריאה.

בדין כתיבת שמו ושמה בשטר קידושין וגט

בשו"ת הרשב"א [כת"י סי' ר"א] נשאל וז"ל, שאלת גט שצריך לכתוב בו שמו ושמה, אם כתוב בן פלוני ובת פלוני בלבד, ולא פירש שם המגרש ממש ולא שמה ממש, כשר או לא, מי אמרינן דכשר, דלא גרע שם האב מחניכא, ששינו כתב חניכתו וחניכתה כשר.

והשיב הרשב"א וז"ל, תשובה כל שאין כתוב בו אלא בת פלוני אינו כשר, דשמו ושמה בעינן, וחניכא דקא אמרינן [דמהני בגט], היינו דקרו ליה אינשי באותה חניכא כנהוג היום, ושקורין אותה לבד באותה חניכה ולא אחרת עמה, דאי לא לא מינכר לאי זו מגרש, כדעת רבינו תם ז"ל שכתב דבעינן שיהא ניכר מתוך הגט אי זו מגרש, אבל בת פלוני אינה נכרת באותו שם, וכלשון זה הובא בב"י [אה"ע סי' קכ"ט] בשמו.

הקשה השואל וז"ל, הא אתקש יציאה להויה, ובעינן בהויה לשמה לציאה, ואמרינן דבתך מקודשת לי הרי זו מקודשת, ואע"פ שלא אמר בתך פלונית מקודשת, אלמא בתך ובת פלוני כמפרש שמה דמי, ע"כ, והיינו דבקידושין [דף ט]. מבואר דאם כתב על השטר בתך מקודשת לי מקודשת, אף דשטר קידושין בעינן לשמה כמו גט, וודאי בעינן כתיבת שם האיש והאשה בשטר קידושין, וא"כ ה"נ בגט מהני כה"ג שכתב בן.

והשיב הרשב"א וז"ל, אם דעתך לומר שכל הויות של קדושין הוקשו ליציאה, הא ליתא, דבמגרש על כל פנים צריך להזכיר השם, ואם היו לו שתי נשים וכתב גט ואמר אחת מכם מגורשת בגט זה, אין אחת מהם מגורשת, ובקדושין מקודשת וכדאיתא בקידושין [דף נב]. אחת מבנותיך מקודשת לאחד מבני כל אחת ואחת צריכה ה' גטין, ואלו בגיטין מי שיש לו ה' נשים וכו' ואמר אחת מכם מגורשת אינו כלום.

ומסיום דברי הרשב"א שם נראה לדון דגם בשטר קידושין צריך לכתוב את השם, ומה דתניא בקידושין שם שאם כתב בתך מקודשת לי הוה קידושין, היינו בכתב שם פלונית, וצ"ל למש"כ בחידושי לקידושין [דף ט]. וז"ל, כתב לו בתך מקודשת לי, לישנא קייטא נקט הכא, דבתך פלונית מקודשת לי אני פלוני כותב לו, דהא שטר קדושין משטר גירושין ילפינן והתם הא בעינן שיכתבו שמותיהן בגט ומדאורייתא, ע"ש.

בנודע ביהודה מהדו"ת [אה"ע סי' ק"ג ד"ה ובאמת] כתב וז"ל, אני תמה על הרשב"א, שבחידושו בריש פרק כל הגט כתב דרבינו תם לא גריס ור"א היא, דגם לר"מ לא בעינן מוכח מתוכו, והב"י [סי' קכ"ט] הביא תשובת הרשב"א דר"ת כתב דבעינן שיהיה מוכח מתוך הגט איזה מגרש, אבל בת פלוני אינה ניכרת באותו שם עכ"ל, הרי שכתב בשם ר"ת להיפוך ממה שכתב בחידושו משמו, והדבר צריך עיון, עכ"ד, וצ"ע.

ולעניותי היה נראה בישוב קושית הנודע ביהודה ובביאור כ"ז, שכן ב' ענינים חלוקים ישנם בזה, א. כתיבת שם המגרש ושם המתגרשת, ב. מוכח מתוכו שהוא מכוון לפלוני המסוים הזה, וכפי שיבואר, שכן כתיבת שם המגרש והמתגרשת יסודה מדין 'ספר כריתות', וכתבו הראשונים דבעינן ספירת דברים, וסיפור דברים מחייב לכתוב את סיפור המעשה, ואילו דין מוכח מתוכו הוא דין מהלכות שטרות שנדע במי מדובר.

הלא נראה לפי"ז, דאם כתב בגט יוסף גירש את שרה, הרי שיש כאן סיפור דברים שלם, ואף שאין אנו יודעים על מי הדברים נסוגים, מ"מ יש כאן סיפור דברים מושלם שיוסף גירש את אשתו שרה, ואך דמהלכות שטרות נאמר שצריכין אנו לידע במי הדברים אמורים, ובזה כל שיש ב' יוסף בן שמעון בעיר אחת אין כאן מוכח מתוכו, אך מ"מ לא פגע כל זה בהלכות ספירת דברים, דבזה סגי בכתב שם האיש ושם האשה.

מה הוא בורא מאז ששת ימי בראשית. על זה ענה רבי יוסי: 'מזוג זיווגים'. שידוך והקמת בית יהודי זה מעשה בריאה. כמו שאנו מברכים בנישואין 'אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה'.

אנחנו מברכים: 'בורא עולם בקניין השלם זה הבניין'. יש דמיון בין בריאת העולם לנישואין להקמת בית יהודי. בריאת העולם הייתה בבחינת 'ד' קנני ראשית דרכו' בבריאת העולם 'הסתכל הקב"ה באורייתא וברא עלמא'. כך גם התשתית והיסוד לבנין הבית היהודי שיהיה 'בית נאמן בישראל' חייבים להיות על פי התורה רק אז הוא יהיה מקום להשראת השכינה. 'כל המשמח חתן וכלה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים'.

'איש ואשה זכו שכינה ביניהם' אם נוריד מה'איש' את 'י' ומהאשה את 'י' נקבל מצב של 'אש'. אם חיי האיש והאשה יהיו ללא 'שכינה ביניהם' בלי הידיעה שהם מקימים מקום להשראת השכינה אז ח"ו אש ביניהם. חיי נישואים מביאים שני אנשים שונים לחיות תחת קורת גג אחת. הרי יודעים כולנו כי 'כשם שאין פרצופיהם שווים כך אין דעותיהם שוות' כל אחד שונה מהשני ועכשיו שצריכים לחיות יחד צריך שתשרה שכינה עימהם, כי ללא שכינה ביניהם לא יתקיימו.

כאשר משה רבנו ירד עם הלוחות וראה את העגל והמחולות, כבדו ידיו ולא יכול היה להחזיק את הלוחות מפני שהאותיות פרחו באוויר ונשארו בידיו רק לוחות האבן. בלי האותיות בלי התורה אי אפשר לשאת ולהחזיק את הלוחות מפני שבלי תורה הלוחות הם אבנים כבדות. כך גם הבית שמקימים איש אשה. עליהם להתגבר על הבדלים רבים, בחיים ישנם ניסיונות וקשיים רבים. בלי תורה אי אפשר להתמודד עם כל זה. התורה נותנת את הכוח להחזיק ולקיים את הבית.

כדי להצליח להקים בית של תורה בית שבו השכינה שורה צריך ששני בני הזוג יבינו את תפקידם ואחריותם. אחרי בריאת האדם נאמר: 'ויאמר ד' א' לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו'. חסר לאדם 'עזר כנגדו' ואז יויקח אחת מצלעותיו...לאשה'.

הגמ' דורשת על הכתוב: 'עזר כנגדו': 'זכה עזר לא זכה כנגדו'. הנצי"ב ב'העמק דבר' כותב שאין הפשט שיש מי שעבורו האשה היא עזר ויש מי שרח"ל עבורו האשה היא כנגדו. אלא האשה היא 'עזר' לכל אדם לפי מה שהוא 'כנגדו', למולו, כתמונת מראה, כפי שאיפותיו ונטיית ליבו.

זה לשונו: 'הכוונה, שהניגוד יאה לעזר. שהרי מי שהוא כעסני ורגזני, אם אשתו תהיה עוד מסייעתו לכך, אע"ג שבשעת הרוגז הוא נהנה מזה והיא לו לעזר. אבל אחר כך, כשסר הרוגז, יש לו צער הרבה מזה שהוסיפה אשתו אש ועצים והרי היא כנגדו'. 'מה שאין כן אם תהא מנגדתו מתחילה ותשכך חמתו ותפייס אותו האדם שהוא מרגיז עליו, אע"פ שנראית באותה שעה שהיא מנגדתו, מכל מקום היא העזר האמיתית שאין למעלה ממנו'.

האיש מקדש והאשה נקנית שניהם גם יחד מהווים את היסוד לבנין בית של תורה בית שתשרה בו השכינה תמיד בשמחה.

וכבר הובא לעיל לשון הרשב"א בטעם מה שצריך לכתוב שמו ושמה בגט, משום דכתיב 'ספר כריתות' ספירת דברים הכורתין בינו לבניה, ובאין שמותיהן מפורשין בגט אין מוכיח מתוך הגט שיהא גט זה כורת בין ראובן זה ללאה אשתו זו, עכ"ד, אין הכוונה דבעינן שנדע אנו במי מדובר, אלא שהספר מדבר על אדם מסוים ועל אשה מסוימת, וזהו ענין סיפור דברים שיש סיפור שלם, אף שאנו לעצמו אין יודעים במי מדובר.

הלא מעתה נראה בפלוגתת הראשונים בדיון כתב בן פלוני גירש את בת פלוני, דאין הריעותא משום שאין מוכח במי הדברים אמורים, אלא משום שבן פלוני אינו 'שם' האיש, אין זה אלא סימן בעלמא לידע במי הדברים אמורים, כמי שכתב מי שיש לו שלש רגלים גירש, דאף אם יחיד הוא בעולם בזה, וכולם יודעים במי הדברים אמורים, מ"מ אין זה אלא סימן בעלמא לידע מיהו, אך אין כאן סיפור דברים בשם מסוים.

הלא מעתה נראה מיושבת היטב קושית הנודע ביהודה, דאף אם אין צריך שיהא מוכח מתוכו, מ"מ בעינן ספירת דברים על אדם מסוים עם שמו, וכל שכתב בן פלוני אין כאן אלא סימן ולא שם, ומיושבת בזה היטב גם קושית הגאון מקובנא מההיא דחניכתו, שכן התם באמת חניכת אבות הרי זה שם המשפחה כולה, רוטנברג או וייל הוא שם המשפחה, ואף שאין מוכרח כלל במי הדברים אמורים, ולעניותי כ"ז פשוט.

ובגט פשוט שם דן באם כתב דרך משל 'אבוא דשמואל', כדמצינו שנוהגים בני המערב שקורין אביו של פלוני, וכתב שם דשפיר מהני כיון שכולם יודעים במי מדובר, ולמש"נ נראה לדון דדוקא בבן פלוני יש להכשיר כיון שהוא שם ומהות הבן, אך באביו של פלוני אין כאן אלא סימן בעלמא, אלא דמאיך נראה דאם קורין את האב בשם זה, שפיר מהני משום שזה באמת חלות שמו, וכן בן זומא וכדומה שזהו עיקר שמו.

הקדש ולא פשטה בכולה, וע"כ ה"נ אף אם מהני השאלה היינו רק על ענין ההקדש אבל מ"מ הקנין במקומו עומד. וע"ש עוד תירוצו.

[ו] דרכי הקנינים בקידושין. המשנה בקידושין דף ב עמוד א, האשה נקנית בשלש דרכים, וקונה את עצמה בשתי דרכים. נקנית בכסף, בשטר, ובביאה. בכסף - בית שמאי אומרים: בדינר ובשוה דינר, ובית הלל אומרים: בפרוטה ובשוה פרוטה. ובגדר קנין כסף דקידושין, דנתינת כסף קידושין הוי כמעשה קנין ואין הקנין ע"י הרווחת האשה את כסף הקידושין והקנאת עצמה תמורתן (דהיינו כסף שיווי כמש"כ הסמ"ע בביאור קניין כסף בעלמא), דהנה הר"ן במתניתין הביא את שיטת בעל העיטור דאין מקדשין במחובר לקרקע וטעמו דילפינן קידושין מגירושין דבעינן ב' נתינה מיד ליד כדכתיב "ונתן בידה" ואף הר"ן לא דחה דבריו אלא משום דס"ל דקידושי כסף לא איתקש ליציאה, וכ"כ הרשב"א בחידושיו, וכיוצא בזה מצינו שיטת המהרי"ל דאף בקידושי כסף פסול באמר לה "טלי קידושיך מע"ג קרקע" וכ"כ הבית שמואל באהע"ז (סי' כ"ז ס"ק ג') והחת"ס בשו"ת (אהע"ז ח"א סי' פ"ב) פסק כדבריהם, הרי דאף לשיטתם בעינן בקידושין נתינה כמו בגירושין. - ונראה מזה דשאני יסוד קידושי כסף מקנין כסף דבקנין כסף לא יצוייר כלל להצריך מעשה נתינה כיון דכל יסודו הוא במה שהמוכר נתרווח מכסף הקונה ומקנה תמורתן ולא צריך בזה מעשה כלל אך בקידושי כסף הוי נתינת הכסף כמעשה קנין המוגבל ומוגדר באופני עשייתו כמו כל מעשי קנין שיש בהם גדרים מסויימים באופן העשייה, וכן נתחדש לפוסקים הנ"ל במעשה הקידושין דבעינן ביה נתינת הכסף מיד ליד.

הקפת הכלה את החתן

מקור המנהג

נהגו שתיכף אחר שמביאים את הכלה תחת החופה היא מסובבת את החתן, ופירשו המפרשים שהוא על שם הכתוב (ירמיה ל"א כ"א) "נקבה תסובב גבר", אך עדיין צריך תוספת ביאור למה מרמזים ענין זה דוקא בשעת החופה. ובזוה"ק (פר' ויחי רטו.) מובא אמר רבי שמעון עתיד הקב"ה למיעבד לכל זכאה וזכאה חופה בירושלים. קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, כד תיתוב מטרוניתא למלאכ ועביד לה ארוסין, הה"ד "צאינה וראינה וגו' ביום חתונתו וביום שמחת לבו", ביום חתונתו זה מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו. הרי לנו מדברי הזוה"ק שמקשר ענין החופה עם הגאולה העתידה.

מובא במדרש (ילקוט ירמיה ל"א) וז"ל: "בעולם הזה הקב"ה מחזר על ישראל שיעשו רצונו ויחזרו בתשובה, אבל לעתיד לבא ישראל מחזרים על הקב"ה שיעשו רצונו שנאמר "נקבה תסובב גבר" עכ"ל. וכתבו האחרונים דלמדים אנו מזה ביאור חדש בהבנת דברי רשב"י, שלכן כתיב כי יקח איש אשה משום שדרכו של איש לחזר על אשה, והכוונה שיש בזה רמז שעכשיו שיש לנו יצר הרע ואנו נמצאים בגלות, א"כ כלל ישראל הם בבחינת אבידה ודרכו של איש הוא הקב"ה ה' איש מלחמה לחזר על אבידתו, וכדכתיב (תהלים קי"ט) "תעיתי כשה אובד בקש עבדיך", אך לעתיד לבא שיתבטל היצר הרע ונצא מהגלות א"כ ירדפו ישראל מעצמם אחרי ה' בבחינת נקבה תסובב גבר. ויש להשוות דבר זה למה שאמרו חז"ל (גדה ס"א ב) מצוות בטילות לעתיד לבוא, והביא הש"ד חמד בקונטרס דברי חכמים (סי' נ"ג) בשם הריטב"א, דהכוונה שבזמן התחיה לא נהיה חייבים לקיים המצוות כמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה ועושה מפאת שלימותם ותפארתם, וכמו האבות שקיימו כל התורה כולה, והביאור בזה כמו שאמרו חז"ל (ברכות י"ז א) גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד גליות, וא"כ לעתיד לבא שיתבטל היצר הרע ושעבוד גליות המעכבים את האדם מלעבוד את ה', שוב ירדפו ישראל מעצמם לעבוד את ה' בבחינת אינו מצווה ועושה.

ומעתה מבואר מנהג ישראל תורה שהכלה מסובבת להחתן תחת החופה בבחינת נקבה תסובב גבר, שהרי מפסוק זה למדו חז"ל במדרש שלעתיד לבא ירדפו ישראל אחרי ה'. ויובן לפ"ז הסמיכות שתיכף אחרי שהכלה באה להחופה היא מסובבת את החתן, כי כשהכלה באה אל החתן תחת החופה יש מקום לבעל דין להקשות הלא דרכו של איש לחזר אחרי אשה ולא להיפך, לכן כדי לתרץ קושיא זו מסובבת הכלה את החתן בבחי' נקבה תסובב גבר, שזה רומז על הגאולה העתידה שאז ירדפו ישראל אחרי ה', וממילא זהו ג"כ הטעם שהכלה באה אל החתן תחת החופה.

המנהג להקיף ז' פעמים

יש הנוהגים שהכלה מקיפה את החתן שבע פעמים, וכך נוהגים רוב העולם, וכך מובא בקיצור שלחן ערוך סימן קמ"ד סעיף ה', ובזה מצינו מספר טעמים, בשו"ת שארית יעקב (חלק אבן העזר סימן י"ח) כתב שהוא כנגד ז' פעמים "כלה" המוזכר בשיר השירים. גם להורות שהנישואין הוא לשם הקב"ה אשר הוא שוכן בשבעה רקיעים כאשר ציום, ועל כוונה זו סדרו לנו חז"ל שבע ברכות תחת החופה גם ז' ימי משתה.

ומטעם זה סדרו חז"ל שהחתן יאמר להכלה "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל" שהן גם כן ז' תיבות, וגם לרמז שיזכה לתורה שכתוב בה ז' קולות בתהלים (מזמור כ"ט) שמזמור זה הולך על קבלת התורה והרי כל מנהגי החתן וכלה לומדים

מקבלת התורה, בס' כלילת חתנים פ"ח כתב שהוא עפ"י סוד שבע חופות שעשה הקב"ה לאדם וחוה בגן עדן. כמו"כ מוצאים אנו על מספר שבע שהוא חשוב, כמובא במדרש רבה ויקרא כ"ט י"א "לעולם שביעי חביב", וכן מובא בס' מורה נבוכים ח"ג פמ"ג, וכן כותב הרמב"ן ויקרא כ"ג מ' ז"ל "זוה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה", שתחוגו שבע הימים עם השנה ענין סיבוב והקפה מלשון "וחוג שמים" (איוב כ"ב י') וכך מובא במלבי"ם יהושע ו' ט"ו.

כתב בס' המנהגי עמוד ת"ב על ענין ההקפות עם ארבעת המינים בחג הסוכות בהושענא רבה וז"ל: "ותכלית ההקפה כמובא בירושלמי שבכל יום היו מקיפים את העיר שבע פעמים ותפול החומה תחתיה, וכן להפיל את חומת אדום, וע"כ נהגו כל ישראל להקיף את התיבה שהתורה עליה", דהיינו פעולת ההקפה היא הכרתת האויב והכנעתו חומת אדום. וכך כותב גם רבינו בחיי בס' כד הקמח ערך "עברה" (וראה רבינו בחיי במדבר כ"ג ד') טעם להקפות בהושענא רבה שבע פעמים וז"ל "ותכלית ההקפה לרמז להם כליה (לגויים) והכרתה מן העולם רמז לדבר יריחו, וכן אמר שבכל יום היו מקיפין את העיר פעם אחת וכתוב "ויהי ביום השביעי ויסובו את העיר שבע פעמים ותפול החומה תחתיה (יהושע ו'), ולכן מנהג התיבה וספר תורה עליה וביום השביעי שבע פעמים, נמצאת למד שההקפה שהיו ישראל מקיפין את יריחו רמז לשכינה ולכן חלה מדת הדין על יריחו ונפלה החומה תחתיה, ומדת הדין היתה חלה על האויבים ולא היה להם הרשות לבא כנגד ישראל, ובהקפה שאנו עושים בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתיד שתפול חומת אדום ויהיו כלים מן העולם", א"כ רואים שפעולת ההקפות מטרתה להביא מדת הדין על האויבים הגשמיים והרוחניים ולהביא עליהם כליה.

מנהג ג' הקפות

אולם יש שנהגו להקיף רק שלוש הקפות, וכ"כ בסידור דרך החיים סדר ברכת אירוסין ובסידור יעב"ץ וכך כתב במפורש בשו"ת תשב"ץ קטן סימן תס"ה ובס' "מטה משה" הכנסת כלה אות ד', והסיבה לכך כתבו דהוא רמז לשלוש פעמים שנאמר בתורה "כי יקח איש אשה". בס' מקורי מנהגים סימן ע"ב הביא ממהר"ן שפירא, טעם לזה שהוא כדוגמת שלוש כריכות שכורכין על האצבע ברצועת תפילין, כנגד שלושת פסוקי "וארשתך לי לעולם וגו'". בס' טעמי המנהגים ומקורי הדינים (למבערג) סימן תר"פ כתב, שההקפה מסמלת את הרעיון שכל זמן שלא נשא אשה לא יהיה לו אור מקיף (בהיר) וכשיזכה לאשה יהיה לו אור מקיף. ועוד טעם נראה לומר בזה, לפי שהחתן בימי שמחתו דומה בכמה דברים למלך, וכשם שמלך חייליו מקיפים אותו, אף החתן כן, וכ"כ בס' מטה משה ח"ג דיני הכנסת כלה. ויש שכתבו שההקפה זו מרמזת שלאחר החתונה ישברו המחיצות שבין הכלה לחתן, כשם שבהקפת חומת יריחו נפלה חומת העיר ע"י ההקפה.

הקפת החתן את הכלה עד היכן?

בס' עזר מקודש עמוד 140 מובא מעשה באחד שבא לפני האדמו"ר רבי אהרן מבעלז צאק"ל והתלונן שזה כמה שנים ועדיין לא נפקד בזרע של קיימא. שאלו האדמו"ר האם קיימו המנהג של ז' הקפות בחופה שלו? והשיב בחיוב, ושוב שאלו האם קיימו המנהג? אז התבונן בדעתו להזכר איך עברה החופה, ואכן נזכר שהיה אז שלג וקור גדול והיה בהלה גדולה ונחפזו מאד ולא עשו הקפות, ומרן ז"ל הורה לו שישלים מיד עכשיו ההקפות.

אחרי ההקפות מעמידים את הכלה לימינו של החתן תחת החופה, וכך מובא בס' כנסת הגדולה אבן העזר סימן ס"א, והוא על פי הפסוק "נצבה שגל לימינך" סופי תיבות "כלה". ופני החתן והכלה יהיו מופנות כלפי צד מזרח שכנגד ביהמ"ק אשר נמצא במזרח ירושלים. אולם מנהג עדות המזרח שנוהגים שאין מקיפין כלל את הכלה מסביב לחתן, וכפי שמעיד בס' שלחן העזר ח"ב דל"ב.

הנושאים הבאים

כי תבא - מקלה אביו ואמו, (כ"ז ט"ז)
נצו"י - ישראל ערבין זה לזה, אתם נצבים היום כלכם (כט ט), תנחומא אות ה.
ר"ה - מנהגי ראש השנה, ענינא דיומא.

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנויות הספרים

אשת חיל

מדרשים, נפתר, ראשונים, אחרונים, חסידות